

Edukacyjne wartości szachów

Źródło: <http://www.marciu.republika.pl/edu/edu22.html> [dostęp: 11.03.2018r.]

Wychowawcze wartości szachów - wynikają ze struktury samej gry, której intelektualne i sportowe elementy mają pozytywny wpływ na charakter i umysł.

Uprawianie gry w szachy sprzyja wzmocnieniu takich cech osobowości, jak:

- zdolność koncentracji uwagi,
- umiejętność analizy i dedukcji złożonej sytuacji,
- pobudzanie wyobraźni,
- nawyk cierpliwości,
- samodzielność w podejmowaniu decyzji,
- sprawność w planowaniu i realizacji operacji wymagających stosowania strategii i taktyki,
- zaprawa pamięci itd.

Udział w rozgrywkach turniejowych i meczowych wymaga ponadto odporności psychicznej (np. nie załamywanie się przy przegranej lub popełnionym błędzie) oraz czysto sportowego traktowania gry, tego co określa się jako „fair play”, czyli honorową i uczciwą grę. Z tych względów szachy uznane zostały za ważny czynnik w edukacji młodzieży, a nauczanie gry w szachy weszło do programów szkolnych w wielu krajach.

Na wychowawcze zalety gry szachowej zwracał uwagę już Benjamin Franklin w swej publikacji *Moralność gry szachowej* (1779), a także Kazimierz Krupski w *Strategice szachowej* (1835 i 1844). We współczesnej literaturze pedagogicznej szachy stanowią nieomal jeden z wzorcowych przykładów korzyści uzyskiwanych w praktyce wychowawczej zarówno młodego pokolenia, jak też i ludzi dorosłych.

Znany radziecki pedagog W.A. Suchomliński^[1] pisał: „Szachy – doskonała szkoła sukcesywnego logicznego myślenia... Gra w szachy dyscyplinuje myślenie, ćwiczy koncentrację, rozwija pamięć. Powinna wejść w życie szkoły podstawowej jako jeden z elementów kultury umysłowej. Rzecz dotyczy tej szkoły podstawowej, gdzie edukacja intelektualna zajmuje szczególne miejsce, wymaga specjalnych form i metod pracy”.

W pełni zrozumiałe jest, że efekt pedagogiczny gry w szachy przychodzi nie od razu. Przede wszystkim, należy koniecznie wciągnąć masowo uczniów do zajęć szachowych. Tutaj jak najefektywniej pracuje czynnik sportowy i widowiskowy, ich istota współzawodnictwa, charakter zabawowy, które stymulują zainteresowanie szachami, dążenie do opanowania reguł gry, próbowania swoich sił przy planszy.

Właśnie od gry tajemniczej i interesującej, pozwalającej zmierzyć się z kolegami i koleżankami w szybkości i dokładności obliczania wariantów, głębokości oceny pozycji, znajomości teorii szachów zaczyna się droga młodego człowieka w fascynujący świat „królewskiej” gry. Dlatego ważnym zadaniem jest propagowanie i reklamowanie szachów wśród dzieci, pedagogów i rodziców, organizowanie dla uczniów zawodów szkolnych na szeroką skalę. Jednocześnie ważne jest, aby zebrać i uogólnić doświadczenia edukacji szachowej w szkołach, wyjawic psychologiczno-pedagogiczne możliwości rozwoju intelektualnych zdolności człowieka.

Przede wszystkim należy zaznaczyć, że warunkiem niezbędnym do sukcesu gry w szachy jest następstwo operacji myślowych.

Już po pierwszych krokach wtajemniczenia szachowego młody gracz przekonuje się, że sama chęć wygrania partii, osiągnięcia przewagi materialnej czy przeprowadzenia pięknej kombinacji na planszy nie wystarczy. Silne posunięcia pozycyjne i kombinacyjne nie powstają z przypadku a wymagają określonych zabiegów przygotowawczych i powinny mieć solidne podstawy. Okazuje się, że kombinacja jest możliwa tylko wtedy, jeśli:

- połączy się szereg zasad pozycyjnych,
- skoordynuje się działanie figur,
- uzyska przewagę sił na jakimkolwiek fragmencie planszy,
- zabezpieczy przed niebezpieczeństwem króla.

Tym samym szachy niewątpliwie uczą, że dokonanie wyboru najbardziej trafnych decyzji zawsze powinno opierać się na obiektywnej ocenie istniejących warunków. Istocie szachów absolutnie nie odpowiadają przypadkowe posunięcia: za każdy nieprzemyślany ruch szachista może ponieść karę w postaci straty dobrej pozycji swoich figur i przegrania partii.

Szachy to potężny bodziec rozwoju żądzy wiedzy. Już pierwsze doświadczenie walki na planszy pokazuje początkującemu szachiście, że mógłby on uniknąć wielu błędów, a nawet przegrania partii, gdyby zapoznał się z wcześniej opracowanymi i znanymi teoretycznymi nowinkami i regułami. Tak początkowo powstaje chęć poznania elementów nowych kombinacji i pułapek, która następnie przeradza się w potrzebę dogłębnego studiowania teorii szachów.

Jednocześnie szachy odkrywają właściwe znaczenie przyswojonej wiedzy w praktycznym działaniu. Doświadczenie pokazuje, że najwyższy stopień wtajemniczenia teoretycznego szachów nie gwarantuje bezbłędnej gry w różnych pozycjach. Gra tylko „według książki” nie może objąć całej różnorodności sytuacji.

W celu własnego rozwoju szachista powinien nauczyć się samodzielnie wykorzystywać swoją wiedzę i nawyki do podjęcia decyzji stosownie do różnych konkretnych sytuacji. W tym sztuki analizy porównawczej - umiejętności odnajdywania różnic i podobieństw w zbliżonych sytuacjach.

Zajęcia szachowe z pierwszoklasistami pokazały, że w ciągu kilku miesięcy uczniowie:

- pewnie znajdowali ogólne motywy kombinacji w pozycjach z różnym położeniem figur na szachownicy,
- dokonywali właściwej oceny pozycji z pozoru różniących się nieznacznie.

Umiejętność porównywania pozycji stwarza możliwość uogólnienia szachowego materiału. Zauważono, że stopniowo doskonaląc grę uczniowie łatwo i naturalnie przyjmują i uświadamiają sobie pojęcie typowości (typowa gra w debiucie, w grze środkowej, typowe zakończenie, typowa kombinacja itp.) uczą się oddzielać najbardziej istotne cechy charakterystyczne i szczególne konkretnej sytuacji. W konsekwencji przenoszą nawyki i umiejętności przyswajane przy stole szachowym na inne sfery swojej działalności. Tym samym szachy wnoszą swój wkład w formowanie jakości jednostki.

Niewątpliwie korzystny wpływ mają szachy na rozwój pamięci. Trzeba zaznaczyć, że wyobrażenie o tym, iż szachista oddzielnie opiera się na literalnym zapamiętywaniu dużej ilości konkretnych wariantów, zachowując w pamięci zestaw pozycji z dokładnym rozmieszczeniem wszystkich figur na szachownicy, jest błędne. Badania uczonych dowiodły, że w toku myślenia szachisty pierwszoplanowe znaczenie zajmuje logiczne (znaczeniowe) a nie mechaniczne zapamiętywanie.

Praca z szachami stymuluje rozwój fantazji, wyobraźni i przewidywania. Taki czy inny ruch nie należy wykonywać w przekonaniu, że może się uda – muszą być rozpatrzone wszystkie „za” i „przeciw” zaistniałej operacji. Szachista powinien kierować się szkolnymi przesłankami, toteż marzenia, lekkomyślność, założenia „z góry” są niedopuszczalne. W życiu często spotyka się ludzi, którzy znalazłszy się nowej sytuacji tracą czas i siły na to, aby przełamać stres związany z aklimatyzacją w środowisku. Uczeń – szachista wie, że musi niezmiennie śledzić obiektywne warunki gry, aby przewidywać rozwój sytuacji na planszy.

Badania psychologów i pedagogów udowodniły, że podstawowymi elementami, charakteryzującymi twórczą działalność człowieka są: możliwość samodzielnego przenoszenia nabytej teorii i praktyki w nową rzeczywistość, określenie nowych problemów w znanych standardowych warunkach, dostrzeżenie nowych funkcji znajomego obiektu, umiejętność oryginalnego, rzutkiego sposobu decydowania. Wszystkie te jakości formułuje się w procesie pracy z szachami.

Wpływ szachów na psychikę nie ogranicza się do funkcji intelektualnych, uczą zdyscyplinowania, systematycznej samokontroli, wytrzymałości, samozaparcia, rozwijają umiejętność obiektywnej samokrytyki.

[1] B.S.Gierszunskow - *Szachmaty szkole*. Pedagogika, Moskwa 1990 r